SEMRA MAHIĆ

TRAGOM STARIJIH DATIRANIH SARAJEVSKIH NIŠANA

Abstrakt: Sarajevska muslimanska groblja 15/16-20. stoljeća predstavljaju spomenike visoke kulturno-historijske, dokumentarne, umjetničke, misaono-filozofske i pejsažno-ambijentalne vrijednosti. Dva starija sarajevska uzglavna muška "ušćupska" datirana nišana (16. stoljeće) iz harema džamije u Žagrićima kao značajni spomenici pokretne kulturno-historijske baštine sačuvana su od ratnih razaranja 1992-95. godine i danas se nalaze u Muzeju Sarajeva.

Ključne riječi: Stariji datirani sarajevski nišani, skopski import, visoka kulturno-historijska vrijednost

Stara sarajevska muslimanska groblja imaju veliki dokumentarni značaj budući da svjedoče kulturno-historijske, ekonomske i društvene prilike tokom petostoljetnog urbanog razvoja grada. Često su nastajala uz hrišćanske nekropole poštivajući tradicionalnu kulturu sahranjivanja predaka, te stoljetni zajednički život multikonfesionalnog stanovništva. Nastajući usred života, u naseljima, u baščama kuća, haremima džamija, na istaknutim mjestima (uzvišenjima, brežuljcima) ona imaju islamsku misaono-filozofsku vrijednost. Naime, svojom sugestivnom vizurom stalno podsjećaju žive na prolaznost života i trajnu vrijednost činjenja islamskih vjerskih dužnosti koje su od univerzalnog značaja, kako za pojedinca tako i, šire gledajući, za cjelokupno čovječanstvo. Osim toga stapajući se sa prirodom u skladnu sintezu imaju značajnu i pejsažno-ambijentalnu vrijednost.

Islamski nadgrobni spomenik, nišan (*nišan* - perz. *biljeg, znak*) je prolazeći kroz svoje historijske razvojne faze od 15./16. stoljeća (od metamorfoze stećaka u nišan pa nadalje poprimajući autentičan islamski karakter) sve

do danas, mijenjao oblik i likovne karakteristike. Muslimanska groblja stoga predstavljaju prvorazredne spomenike za izučavanje: historije, arheologije, etnologije, sociologije, ekonomije, sepulkralne arhitekture, klesarskih škola, lingvistike, epigrafske i kaligrafske umjetnosti te razvoj naučne i pjesničke misli umrlih Bošnjaka, intelektualaca tu ukopanih.

AUTENTIČNA LOKACIJA

Džamija u Žagrićima

U haremu džamije u Žagrićima, za koju do danas nema poznatih sačuvanih pisanih dokumenata koji dokumentuju ko i kada ju je podigao, do početka srpsko-crnogorske agresije na Sarajevo 1992.-1995. godine nalazila su se dva datirana uzglavna muška nišana iz 1544. godine (16. st.) visoke starosne, kulturno-historijske, dokumentarne i umjetničke vrijednosti. Naselje Žagrići je staro naselje na jugozapadnoj periferiji Sarajeva koje prema podacima historičara Vladislava Skarića vuče porijeklo iz predturskog doba. Prema tome i sama istoimena ulica potječe iz srednjeg vijeka. Kako se upravo tu nalazi i istoimena džamija iz 1544. godine postoji mogućnost da je džamija (i mahala oko nje) nazvana po imenu svog vakifa (osnivača) tako da se u

narodu oduvijek zvala imenom "džamija i mahala u Žagrićima". Najstariji poznati izvor u kojem se spominje ime Žagrić je popis priložnika Staroj crkvi u Sarajevu iz 1682. godine u kojem se navodi: "Milutin iz Žagrića".

Ovi sarajevski nišani dokumentuju starosnu vrijednost i mezarja u haremu džamije i same džamije.

OPIS NIŠANA

Nišani su uzglavni muški, od kojih je jedan s turbanom na prevoj preko istaknutije mudževeze, a drugi je s odbijenim završnim dijelom (vjerovatno je i on bio s identičnim turbanom). Od skopaljskog su mramora i predstavljaju rijetke "ušćupske"[1] nišane kojih u Sarajevu nema još mnogo na terenu. Imaju uklesane kratke prozne tekstove epitafa na arapskom jeziku s godinom 1554.

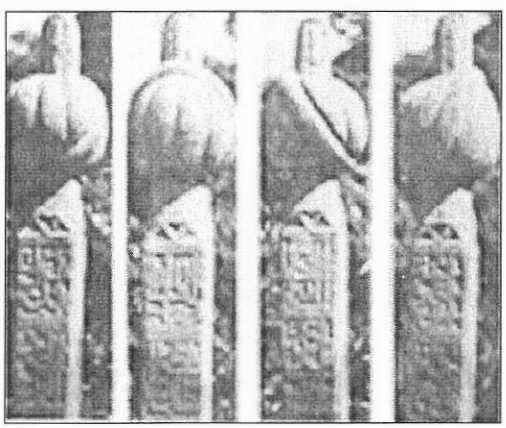

sl. 1

Nišan s turbanom visine 90 cm i osnovice 10 x 10 cm (sl. 1.) ima epitaf na arapskom jeziku uklesan na sve četiri strane u osam četvornih polja pisan dželi-nesh pismom koji glasi:

[1] Nišani iz 16. st. manjih dimenzija visine od 0,50 cm do 1 m kvadratne osnove 12-15 cm izr - đeni od kristalnog mramora iz Aranđelovca kod Skoplja (Uskop) među kojima uzglavni muški nišani imaju precizno isklesane turbane a ženski ukrašene kape s epitafom u prozi gotovo uvijek na arapskom jeziku isklesanim na sve četiri strane nišana u kvadratnim poljima, gotovo identične stilizacije, predstavljaju nišane skopske provenijencije. Kod nas su poznati pod imenom *ušćupski nišani*. Nišani iz 16. st. i početka 17. st. domaće provenijencije također izvedeni u islamsko-osmanskoj formi kao i ušćupski su većih dimenzija, i gotovo redovno bez epitafa.

قد انتقل المرحوم
الرّاجى الى رحمة اللّه
تعالى صالح بن محمّد
سنه احدى وخمسين
وتسعمائه

U prijevodu glasi:

Preselio se u vječnost Salih, sin Muhamedov, potreban milosti uzvišenog Boga. Godine devetstotina pedeset i prve.

(1544/45)[2]

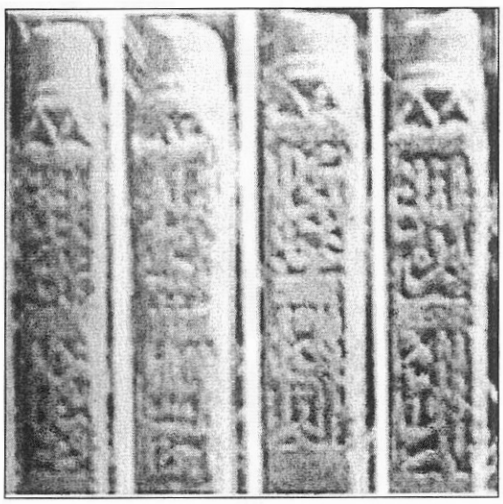

sl. 2

Nišan bez turbana visine 80 cm i osnovice 10x10 cm (sl. 2.) ima epitaf na arapskom jeziku uklesan na sve četiri strane, pisan dželi-nesh pismom u osam četvornih polja, koji glasi:

[2] Mujezinović Mehmed, *Islamska epigrafika BiH*, Knjiga 1, Sarajevo, 1974, str. 202-203.

قد انتقل المرحوم
عباس بن محمّد
الرّاجى الى رحمة الله
تعالى سنه احدى
وخمسين وتسعمائه

U prijevodu glasi:

Preselio se u vječnost Abas, sin Muhamedov, potreban milosti uzvišenog Boga. Godine devet stotina pedeset i prve.

(1544/45).[3]

VALORIZACIJA NIŠANA

Na osnovu njihove oblikovnosti i epitafa s tarihom (951 po hidžri /1544/45 n.e.) zaključuje se njihova starost. Turban u gužve s prevojem preko, ukazuje na to da je umrli bio ugledniji trgovac ili zanatlija. Drugi nišan nema završnog dijela, ali se na osnovu iste stilske karakteristike pisanja epitafa, istih cik-cak linija pri vrhu kao kod prvog nišana može zaključiti da je umrli, također, bio ugledna ličnost. Iz sadržaja njihovih epitafa se vidi kako su se umrli zvali i kada su umrli, te da su, možda, bili braća.

Na osnovu starosne vrijednosti (16. st.) nišana, njihove kulturno-historijske i dokumentarne vrijednosti, te umjetničke, likovne, epigrafske i kaligrafske vrijednosti predstavljaju spomenike prve (I) spomeničke kategorije.

PREMJEŠTANJE NIŠANA S AUTENTIČNE LOKACIJE RADI NJIHOVE ZAŠTITE

Nišani su "preživjeli" četiri stotine godina burne historije Sarajeva za vrijeme koje su se vodili mnogi ratovi i pobune i dešavali požari, bombardovanja, razaranja.

Interesantan je put koji su prošli na spašavanju u novijem periodu njihove historije tokom agresije 1992.-1995. godine na Sarajevo (i Bosnu i Hercegovinu) kada se dešavao brutalni genocid i kulturocid.

[3] Isto.

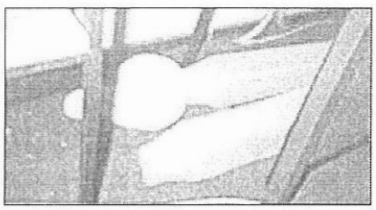

sl. 3

Po kazivanju rahmetli hafiza Mahmuda Traljića, čuvenog bosanskog enciklopediste, ova dva nišana je od granatiranja spasio stari Sarajlija, Skaka ef. izmještajući ih iz harema džamije u Žagrićima. Pohranjeni su bili izvjesno vrijeme u depou Kuršumlije medrese (pretpostavlja se do 1998. godine) odakle su kasnije prebačeni u jednu kućicu na vakufskom zemljištu Ahmed ef. Tabakovića na Čolinoj kapi koja je u vlasništvu Medžlisa islamske zajednice. Obilaskom terena na Jarčedolima nišani su izuzeti iz depoa 15. 05. 2001. godine uz pomoć starog sarajlije Hende Šakira, i otpremljeni u Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo. Nišani su dobro očuvani, neoštećeni (sl. 3.). Budući da se bližilo otvorenje Bošnjačkog instituta 24. 05. 2001. godine, Zavod je tim povodom predložio da se izlože u auli Instituta kao stalni eksponati. Na kraju je odlučeno da se nišani predaju Muzeju Sarajeva. Kada je Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, oktobra 2006. godine preselio u novu zgradu zajedno s Muzejem grada Sarajeva, nišani su predati Muzeju u njegovu arheološku zbirku kao vrijedni dokumenti bogate pokretne baštine koja svjedoči o jednom interesantnom segmentu sepulkralnog naslijeđa i jednog dijela kulturno-historijskog identiteta Sarajeva i BiH.

Rezime

TRAGOM STARIJIH DATIRANIH SARAJEVSKIH NIŠANA

Sarajevski nišani kao osnovni elementi islamske nadgrobne arhitekture (15/16-20. st.) svjedoče o kulturno-historijskim i socijalno-ekonomskim prilikama tokom petostoljetne bogate prošlosti Sarajeva. Dva starija datirana sarajevska muška uzglavna *"ušćupska"* nišana (16. st.) koja se danas nalaze u Muzeju Sarajeva, izuzetno su vrijedni spomenici koji dokumentuju: starost džamije u Žagrićima u čijem haremu je bila njihova autentična

lokacija (16. st.), dio socijalno-ekonomske strukture stanovništva (označavaju mezarove uglednijih zanatlija i trgovaca), postojanje stranog importa (skopskog) prilikom izrade nišana u 16. st. Osim toga, izvor su za proučavanje historije, etnologije, sociologije, ekonomije, arheologije, klesarskih škola te umjetnosti epigrafike, kaligrafije i likovne umjetnosti.

Resume

SARAJEVO'S THE OLDER
DATED TOMBSTONES

Sarajevo's islamic tombstones "*nišans*", an elementary parts of islamic sepulchral (tombstone) architecture (15/16-20. st.), bear witness to cultural-historical and social-economic tendencies of Sarajevo's turbulent 500-year-old history. The older Sarajevo's two islamic "*ušćupski*" head part of male *nišans* dated from 16. century, very important cultural monuments, was located at courtyard of mosque at Žagrići as authentic location from which replaced at Sarajevo Museum after aggression 1992-95. These *nišans* documents oldness mosque at Žagrići (16.ct.), part of social-economic structure of Sarajevo's inhabitants (they represents tombs of distinguished dead craftsmen and merchants) and existing of foreign import of *nišan's* carving workshop during 16.century. They represent the first -class tombstones for study in history, ethnology, sociology, economy, archeology, sepulchral architecture, carving schools, linguistics, epigraphs and calligraphic art and fine arts.

Literatura:

1. Bejtić Alija, *Ulice i trgovi Sarajeva*, Sarajevo, 1973.
2. Dokumentacija Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa Sarajevo.
3. Mujezinović Mehmed, *Islamska epigrafika BiH*, knjiga 1, Sarajevo, 1974.